

लोक सेवाआयोग

नेपाल आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क, कृषि, वन (जनरल फरेष्ट्री समूह), इन्जिनियरिङ्ग, शिक्षा र विविध सेवाका सबै समूह/उपसमूहका राजपत्रांकित द्वितीय श्रेणी, उपसचिव वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

यस पाठ्यक्रमलाई दुई भागमा विभाजन गरिएको छ :

भाग १ - लिखित परीक्षा

भाग २ - अन्तर्वार्ता

पूर्णाङ्क : २००

पूर्णाङ्क : ३०

परीक्षा योजना (Examination Scheme)

पत्र	विषय	खण्ड	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या	अङ्क भार	समय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क
प्रथम	प्रशासन र व्यवस्थापन र सेवा सम्बन्धी सामान्य विषय	(क) प्रशासन र व्यवस्थापन	छोटो छोटो उत्तर	१०	१० प्रश्न × ५ अङ्क = ५० अङ्क	१.३० घण्टा	५०	४०
		(ख) सेवा सम्बन्धी सामान्य विषय	लामो उत्तर	५	५ प्रश्न × १० अङ्क = ५० अङ्क	१.३० घण्टा	५०	
द्वितीय	सेवा सम्बन्धी प्राविधिक विषय		विश्लेषणात्मक समीक्षा	४	४ प्रश्न × १५ अङ्क = ६० अङ्क	३ घण्टा	१००	४०
			विश्लेषणात्मक र समाधानमूलक उत्तर	२	२ प्रश्न × २० अङ्क = ४० अङ्क			

द्रष्टव्य :

- यस पाठ्यक्रम अनुसार दुई पत्रको लिखित परीक्षा लिइनेछ।
- माथि उल्लिखित सबै सेवा अन्तर्गतका समूह/उपसमूहहरूको पाठ्यक्रमको प्रथमपत्र खण्ड (क) को विषयवस्तु एउटै हुनेछ, तर प्रथमपत्र खण्ड (ख) र द्वितीयपत्र सेवा, समूह सम्बन्धी पाठ्यक्रम समूह अनुरूप फरक फरक हुनेछ।
- प्रथमपत्र खण्ड (क) को लिखित परीक्षा सेवागत रूपमा अर्थात् एउटा सेवा अन्तर्गतका समूह/उपसमूहका लागि संयुक्त रूपमा एउटै प्रश्नपत्रबाट एकैदिन वा छुट्टाछुट्टै प्रश्नपत्रबाट छुट्टाछुट्टै दिन पनि हुन सक्ने छ भने प्रथमपत्र खण्ड (ख) को परीक्षा समूह/उपसमूह अनुसार एकैदिन वा अलग अलग दिन छुट्टाछुट्टै प्रश्नपत्रबाट हुनेछ। यसैगरी द्वितीयपत्रको परीक्षा पनि समूह/उपसमूह अनुसार एकैदिन वा अलग अलग दिन छुट्टाछुट्टै प्रश्नपत्रबाट हुनेछ।
- प्रथमपत्र खण्ड (क) को लागि एउटा मात्र उत्तरपुस्तिका हुनेछ भने प्रथमपत्र खण्ड (ख) र द्वितीयपत्रका प्रत्येक प्रश्नका लागि छुट्टाछुट्टै उत्तरपुस्तिकाहरू हुनेछन्।
- लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुन सक्नेछ।
- यथासम्भव प्रश्नहरू नेपालको सन्दर्भमा सोधिने छन्।
- समस्या समाधानको उत्तर आवश्यकता अनुसार निम्नानुसार चार भागमा विभाजन गरी प्रस्तुत गर्नुपर्नेछ।
(क) पहिलो भागमा समस्याको पहिचान।
(ख) दोस्रो भागमा समस्या समाधानको लागि मौजुदा सरकारी नीति र कार्यक्रम।
(ग) तेस्रो भागमा समस्या समाधानको लागि सुझाव।
(घ) चौथो भागमा सुझाव कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने ठोस तरिका।
- यस पाठ्यक्रममा जेसुकै लेखिएको भएता पनि पाठ्यक्रममा परेका ऐन, नियमहरू परीक्षाको मिति भन्दा ३ महिना अगाडि (संशोधन भएका वा संशोधन भई हटाइएका वा थप गरी संशोधन भई) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ।
- प्रथम चरणको लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय चरणको अन्तर्वार्तामा सम्मिलित गराइनेछ।
- पाठ्यक्रम लागु मिति: २०६०। ७। ४ गते (प्रथम पत्र खण्ड (क) परिमार्जन मिति २०६४/६/१७ गते, खण्ड (ख) अद्यावधिक मिति २०७८/०६/१८ गते)

नेपाल आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क, कृषि, वन (जनरल फरेष्ट्री समूह), इन्जिनियरिङ्ग, शिक्षा र विविध सेवाका सबै समूह/उपसमूहका राजपत्रांकित द्वितीय श्रेणी, उपसचिव वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथमपत्र: खण्ड (क) प्रशासन र व्यवस्थापन

अङ्क - ५०

१. राज्य र सरकार

- १.१ व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र न्यायपालिका बीचको अन्तरसम्बन्ध
- १.२ सार्वजनिक नीति तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन
- १.३ विद्यमान नेपालको संविधान

२. सार्वजनिक प्रशासन

- २.१ सार्वजनिक प्रशासनको अवधारणा
- २.२ कर्मचारी प्रशासनका आधारभूत पक्षहरू
- २.३ आर्थिक प्रशासन- बजेट तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन

३. व्यवस्थापन

- ३.१ व्यवस्थापनको अवधारणा
- ३.२ व्यवस्थापनमा नेतृत्व, उत्प्रेरणा, नियन्त्रण र समन्वयको महत्त्व
- ३.३ व्यवस्थापन सूचना प्रणाली

४. विकासका आयामहरू

- ४.१ विकास प्रशासनको अवधारणा
- ४.२ विकासमा जनसहभागिता
- ४.३ आवधिक योजना
- ४.४ दिगो विकास
- ४.५ विकेन्द्रीकरण
- ४.६ गरीबी निवारण
- ४.७ सुशासन
- ४.८ विकासमा गैरसरकारी संस्थाको भूमिका
- ४.९ जनसंख्या र बसाँईसराई

५. लोकतन्त्र र मानव अधिकार

- ५.१ लोकतन्त्र र समावेशीकरण
- ५.२ कानुनी राज्य
- ५.३ मानव अधिकार
- ५.४ लैंगिक सवाल (Gender Issues)
- ५.५ आरक्षण र सकारात्मक विभेद
- ५.६ प्रतिनिधित्वको सिद्धान्त र समानुपातिक प्रतिनिधित्व

६. नेपाली समाज र यसको बनोट

- ६.१ नेपालका विविध जात/जाति/वर्ग/समुदायहरूको सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र धार्मिक अवस्था र रहनसहन
- ६.२ आदिवासी, जनजाती, मधेशी, दलित, अपाङ्ग र महिलाहरूको वर्तमान अवस्था, उत्थानका प्रयासहरू, समस्या, समाधान र सम्भावनाहरू

.....

लोक सेवाआयोग
नेपाल आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क, कृषि, वन (जनरल फरेष्ट्री समूह), इन्जिनियरिङ्ग, शिक्षा र विविध सेवाका
सबै समूह/उपसमूहका राजपत्रांकित द्वितीय श्रेणी, उपसचिव वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक
प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथम पत्र – खण्ड (ख) सेवा समूह सम्बन्धी सामान्य विषय

अङ्क – ५०

१. नीति, रणनीति र योजना

- १.१ चालु आवधिक योजना (वन र वातावरण सम्बन्धित)
- १.२ घरपालुवा हात्ती व्यवस्थापन नीति, २०६०
- १.३ वन्यजन्तु पालन, प्रजननतथा अनुसन्धान नीति, २०६०
- १.४ कबुलियती वन नीति, २०५९
- १.५ राष्ट्रिय सिमसार नीति, २०६९
- १.६ Nature Conservation National Strategic Framework for Sustainable Development, 2016
- १.७ Forestry Sector Master Plan, 1988
- १.८ National Environmental Policy and Action Plan I & II 1993
- १.९ Agriculture Development Strategy, 2014
- १.१० National Forest Policy, 2075
- १.११ National Biodiversity Strategy and Action Plan (2014-2020)
- १.१२ Monitoring and Evaluation Strategy

२. ऐन र नियमावली

- २.१ निजामती सेवा ऐन, २०४९ र निजामती सेवानियमावली, २०५०
- २.२ आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तिय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ र आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तिय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७
- २.३ नेपालवन सेवा (गठन, समूह, तथा श्रेणी) विभाजन र नियुक्ति नियमहरु, २०५१
- २.४ वन ऐन, २०७६ र नियमावली
- २.५ नेपाल प्रकृति संरक्षण कोष ऐन, २०३९ तथा नेपाल प्रकृति संरक्षण कोष नियमावली, २०४१
- २.६ राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ तथा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्य-जन्तु संरक्षण नियमावली, २०३०
- २.७ संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३
- २.८ मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२
- २.९ संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली, २०५६
- २.१० वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७
- २.११ निजी वनजंगल राष्ट्रियकरण ऐन, २०१३
- २.१२ हिमाली राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०३६
- २.१३ चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०३०
- २.१४ खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०४४
- २.१५ बर्दीया राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०५३
- २.१६ वन्यजन्तु आरक्ष नियमावली, २०३४
- २.१७ खानी तथा खनिज पदार्थ ऐन, २०४२
- २.१८ जलचर संरक्षण ऐन, २०१७
- २.१९ भू तथा जलाधार संरक्षण ऐन, २०३९

लोक सेवाआयोग

नेपाल आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क, कृषि, वन (जनरल फरेष्ट्री समूह), इन्जिनियरिङ्ग, शिक्षा र विविध सेवाका सबै समूह/उपसमूहका राजपत्रांकित द्वितीय श्रेणी, उपसचिव वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

- २.२० मुलुकी फौजदारी संहिता, २०७४, मुलुकी देवानी संहिता, २०७४ र मुलुकी देवानी कार्यविधि संहिता, २०७४(अदालती वन्दोवस्त र दण्ड सजाय)
- २.२१ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

३. निर्देशिका र अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी सम्भौता

- ३.१ सामुदायिक वन विकास कार्यक्रमको मार्गदर्शन, २०५८
- ३.२ वन पैदावार विक्री वितरण निर्देशिका, २०५९
- ३.३ वन क्षेत्रको लागि वातावरणीय निर्देशिका, २०५३
- ३.४ Convention on International Trades in Endangered Species (CITES)
- ३.५ Convention on Biological Diversity, 1992
- ३.६ the International Tropical Timber Agreement (ITTA), 1983 and International Tropical Timber Organization (ITTO)
- ३.७ Global Environmental Facility (GEF)
- ३.८ World Summits on Sustainable Development

-----○-----

लोक सेवाआयोग
नेपाल आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क, कृषि, वन (जनरल फरेष्ट्री समूह), इन्जिनियरिङ्ग, शिक्षा र विविध सेवाका
सबै समूह/उपसमूहका राजपत्रांकित द्वितीय श्रेणी, उपसचिव वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक
प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

नमुना प्रश्नहरु

- १ प्रचलित वन ऐन र नियमावलीमा भएका दण्ड जरिवानाका प्रावधानहरुको विश्लेषण गरी समसामयिक सुधारका लागी प्रस्ताव गर्नुहोस् ।
१०
- २ वन क्षेत्र माथि भैरहेको अतिक्रमण, चोरी कटान, चोरी शिकार जस्ता अपराध नियन्त्रण र प्रभावकारी संरक्षण एवं व्यवस्थापनमा विद्यमान वन क्षेत्रको अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीको विश्लेषण गरी सुधारको लागी आफ्नो सभ्भाव प्रस्तुत गर्नुहोस् । १०
- ३ सामुदायीक वन र मध्यवर्ती व्यवस्थापन पद्धतीहरु बीचको तात्विक सैद्धान्तिक भिन्नताहरु के के छन ? यी दुबै पद्धतीमा देखिएका बिसंगती र कमिकमजोरीहरुलाई विश्लेषण गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागी आफ्नो सुभ्भाव प्रस्तुत गर्नुहोस् । १०

1. Forest Resource Management

- 1.1 Concept and significance of forests in terms of environment and economy
- 1.2 Types of forest and species composition
- 1.3 Principles of Forest Management
- 1.4 Historical perspectives of Forest Management in Nepal
- 1.5 Characteristics of Multipurpose plant species
- 1.6 Principles of Multiple Use Forest Management
- 1.7 Various tools and techniques used in Managing Forest Resources in Nepal
- 1.8 Forest regeneration, Plant propagation, growth and yield modeling, Silvicultural systems, Thinning, pruning, shrub land improvement
- 1.9 Silvicultural practices and yield regulation for different types of forest conditions of Nepal
- 1.10 Major International Organizations involved in the Forest Resources Management in Nepal
- 1.11 Forest Management practices and emerging problems, particularly in the Terai and Upland areas of Nepal and the role of District Forest Officers to mitigate such problems.
- 1.12 Silvicultural of high value major forest trees, shrubs and herbs species of Nepal
- 1.10 Silvicultural system being applied in the Plantation Forests of Nepal under parastatal control and the government managed forests
- 1.14 Forest certification and its importance in Nepalese context
- 1.15 Similarities and basic differences between Community Forestry and Leasehold Forestry (below poverty line) in terms of objectives, group composition, scope of works, incentives, duration of operational plan and their renewal process.
- 1.16 Emerging Community Forestry issues related to second and third generation
- 1.17 Present concept and approaches of Criteria and Indicators for Sustainable Management of Forest Resources
- 1.18 Forest certification – importance, approaches and procedures in the developed countries
- 1.19 Management of forest fire, tree and forest health and application of integrated insect/pest management strategies in forestry
- 1.20 Collaborative Forest Management concepts in the management of Forest resources of Terai and Inner Terai regions of Nepal and the roles of District Forest Officer
- 1.21 Recent involvement of Non-governmental Organizations (NGOs) and Community Based Organizations (CBOs) in managing the Forest Resources of Nepal and their possible areas of involvement in future

2. Forest Resource Survey, Inventory and Research

- 2.1 Principles and Practices of Forest Resource Survey, Inventory and Mapping
- 2.2 Principle and practices of experimental design
- 2.3 Sampling techniques for forest inventory
- 2.4 Application of experimental design in forestry research and development
- 2.5 Importance of Forest Genetics and Tree Improvement in natural resource management
- 2.6 Research, extension and development linkages in forestry
- 2.7 Measuring trees and forest in the natural stand and plantations

लोक सेवा आयोग
नेपाल वन सेवा, जनरल फरेष्ट्री समूह, राजपत्रांकित द्वितीय श्रेणी, खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक लिखित
परीक्षाको पाठ्यक्रम

- 2.8 Quantitative Resource Assessment / Inventory techniques of NTFP on forest lands
  - 2.9 Principles and Practices of Remote Sensing (RS), GIS and Space Technology and its application in the overall planning and Development of forestry sector
  - 2.10 Land use/land cover change detection using RS and GIS technology
  - 2.11 Integration of RS and GIS technology in forestry
  - 2.12 Role of the district forest officers in utilizing Research and Survey results in the overall planning, programming and implementation of the programs in the district
- 3. Agroforestry**
- 3.1 Theories and principles of Agroforestry
  - 3.2 Agroforestry system practiced in Nepal and its overall evaluation for continuity in future.
  - 3.3 Criteria for selection of Agroforestry species at different ecological zones of Nepal.
  - 3.4 Characteristics of Multipurpose Tree Species
- 4. Forestry extension and Human Resource Development**
- 4.1 Concept of Forestry extension
  - 4.2 Needs for extension in Forestry Development
  - 4.3 Role of audio-visual aids in Forestry extension communication and categories of such aids for different target groups
  - 4.4 Concept, scope and need of Human Resource Development in Forestry
  - 4.5 District level Human Resources Development Plan preparation
- 5. Non-timber Forest Products (NTFPs) and its relation to livelihood**
- 5.1 NTFPs as defined by different Organizations
  - 5.2 NTFPs as one of the strategic sectors for poverty reduction in Nepal
  - 5.3 Opportunities and challenges in the promotion of NTFPs in Nepal
  - 5.4 Recent tools and techniques in domestication and commercialization of high value NTFPs in different countries including Nepal
  - 5.5 Role of District Forest Offices in Planning and strategy development for conservation, management, enterprise development and marketing of high value NTFPs
  - 5.6 Concepts of organic farming and certification process of NTFPs products.
- 6. Forest economics**
- 6.1 Contribution of Forests to GDP in terms of cash and environmental services
  - 6.2 Role of the District Forest Officers in maximizing the revenue of the district
  - 6.3 A vision plan of District Forest Officers to balance the Demand and Supply situation of Forest Products in the district.
  - 6.4 Potential Forest Based Industries at different physiographic regions of Nepal for economic gains.
  - 6.5 Role and Responsibilities of Forest based Parastatal Organizations like Rosin and Turpentine Company, Timber Corporation of Nepal and Forest Products Development Board in utilizing the forest products
  - 6.6 Role & Importance of Private Sector Involvement
- 7. Forest and biodiversity conservation**
- 7.1 Biodiversity as defined by Convention on Biodiversity (1992).
  - 7.2 Social, ecological and economic values of Biodiversity
  - 7.3 Major Biological Diversity of Nepal and their threats for conservation
  - 7.4 Forestry personnel and People interface in conserving the biodiversity outside the Protected Areas

लोक सेवा आयोग
नेपाल वन सेवा, जनरल फरेष्ट्री समूह, राजपत्रांकित द्वितीय श्रेणी, खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक लिखित
परीक्षाको पाठ्यक्रम

- 7.5 Role of District Forest Officers and Armed Forest Guards in controlling illegal poaching of wildlife in the districts
  - 7.6 The role of corridors and connectivity in wildlife conservation
  - 7.7 Biodiversity registration and patent rights- Principles and scope for practice outside the protected areas.
  - 7.8 Role of the Department of Forests (includes District offices), Department of National Parks and Wild Life Conservation (DNPWC), Community Based Organizations (CBOs), Community Forest Users Groups (CFUGs) and Buffer Zone Councils (BZCs) in conserving the biodiversity of the country
  - 7.9 Role of the Army Personnel in protecting the Protected Area System of Nepal and the effectiveness of their involvement
- 8. Soil Conservation and Watershed Management outside the protected areas**
- 8.1 Concept of land degradation and its consequences on productivity and infrastructure
  - 8.2 Basic concepts of hydrological cycle and its relationships to watershed management.
  - 8.3 Ecology and Economics of biological and engineering measures of soil conservation
  - 8.4 Sustainable Soil Management practices in Nepal
  - 8.5 Present trials of water harvesting in the Chure and its scope of replications in terms of economics
  - 8.6 Importance and relationship of watershed management to water harvesting development activities such as irrigation, hydropower and drinking water supply scheme.
- 9. Cross cutting areas in Natural Resource Management**
- 9.1 Contribution of Protected Area System of Nepal in promoting Eco-tourism and reducing poverty.
  - 9.2 Concept, approaches and planning cycle in the Forestry Sector
  - 9.3 Bottom-up planning process
  - 9.4 Logical Framework in Project Designing
  - 9.5 Gender and Social equity issues in Forest Resource Management
  - 9.6 Good Governance in Natural Resource Management
  - 9.7 Importance of Management Information System in district development & planning and implementation
  - 9.8 History, importance & implication of foreign aid in Forest Resource Management

----- 0 -----

नमुना प्रश्नहरु

१. नेपालको ३९.६ % भू भाग वन क्षेत्रले ओगटेको छ तापनि वन क्षेत्रले राष्ट्रिय आय (GDP) मा पुऱ्याएको योगदान न्यून देखिनुका कारणहरु के के हुन ? विवेचना गरी के कसरी वन क्षेत्रको आयबृद्धि र योगदान यकिन गर्न सकिएला तर्क सहित प्रस्तुत गर्नुहोस् । १५
२. नेपालको मध्य पहाडी भागका प्रमुख कृषि वन प्रणालीहरु पहिचान गरी कुनै दुईको विशेषता उल्लेख गर्नुहोस् । साथै उल्लेखित कृषि वन प्रणालीको उत्पादकत्व बृद्धि गर्न के कस्तो नीतिगत र संरचनागत व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुन्छ, सुभाब दिनुहोस् । १५
३. चुरे क्षेत्रमा भैरहेको वन विनास र भू-क्षयका सम्बन्धमा प्रचलित वनक्षेत्रका नीति निर्देशनहरुको समिक्षा गरी चुरेक्षेत्रको संरक्षण र दीगो विकासका लागी के कस्तो नीति तर्जुमा गर्न उपयुक्त होला आफ्नो धारणा पेश गर्नुहोस् । २०
४. जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार नीति २०६१ ले जडीबुटी विकासका लागि के कस्ता रणनीति अंगीकार गरेको छ समिक्षा गर्दै जडीबुटीको व्यावसायीकरणका लागि तत्कालीन र दीर्घकालीन रुपमा के कस्ता सुधार र व्यवस्था गर्नुपर्ला कार्ययोजना प्रस्ताव गर्नुहोस् । २०